

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยในอดีตมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีทรัพยากรสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้เกษตรกรที่อาศัยอยู่ใกล้แหล่งน้ำประกอบอาชีพทำการประมงในลักษณะเพื่อยังชีพ แต่ในปัจจุบันจำนวนประชากรในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้น เกษตรกรมีการจับปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อเป็นอาหารและรายได้ของครอบครัว จึงทำให้มีการเปลี่ยนรูปแบบมาเป็นการทำประมงเพื่อการค้ามากขึ้น ทำให้มีการจับปลามากเกินไปและมีการจับที่ผิดวิธีประกอบกับแหล่งน้ำในธรรมชาติมีความตื้นเขินและเสื่อมโทรมจากการทิ้งสิ่งปฏิกูลของชุมชน การทิ้งน้ำเสียจากแหล่งอุตสาหกรรมและแหล่งเกษตรกรรม แม้กระทั่งการสร้างเขื่อน สร้างฝายกั้นน้ำ ก็เป็นการทำลายแหล่งวางไข่และที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติของปลา และจากการที่แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด จึงทำให้ปริมาณปลาในธรรมชาติลดลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ปริมาณการจับปลาจากธรรมชาติลดลงไปด้วย

โครงการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงปลาเป็นงานย่อยใน โครงการส่งเสริมการเกษตรด้านการประมงประจำปี 2546 รับผิดชอบโครงการโดยสำนักงานประมงจังหวัดเชียงใหม่ ประเภทเป้าหมายโครงการคือ การส่งเสริมเกษตรกรด้านการประมงแบบพอเพียง วัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อพัฒนาพื้นที่บ่อเลี้ยงปลาให้เป็นแหล่งผลิตสินค้าที่มีคุณภาพทางด้านประมงของชุมชนที่สำคัญ และเพื่อสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง และพัฒนาการผลิต การตลาดของเกษตรกร โดยใช้รูปแบบและกระบวนการในการส่งเสริมแบบชุมชนมีส่วนร่วมผ่านองค์กรผู้นำ มีการรวมกลุ่มอาชีพเพื่อเป็นการพัฒนาอำนาจการต่อรองด้านต่างๆ

โดยเกษตรกรผู้เข้าร่วม โครงการเป็นเกษตรกรรายย่อย และไม่เคยเข้าร่วม โครงการที่เกี่ยวข้องกับด้านการเลี้ยงปลาน้ำจืดมาก่อน ดังนั้นการที่เกษตรกรจะเลี้ยงปลาให้ได้ผลดีจะต้องมีความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติที่เหมาะสม โดยสำนักงานประมงอำเภอพร้าว ได้จัดให้มีการฝึกอบรมหลักสูตรการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ในเขตพื้นที่รับผิดชอบจำนวน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอพร้าว อำเภอสันทราย และอำเภอคอยสะแก เมื่อวันที่ 21 ถึง 28 พฤษภาคม 2546 จุดประสงค์ เพื่อให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจการเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืด และเพื่อให้เกษตรกรสามารถนำความรู้ที่ได้

รับไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบ่อเพาะเลี้ยงปลาของตนเอง เนื้อหาสำหรับการฝึกอบรมการเลี้ยงสัตว์น้ำคือ การเตรียมบ่อ การทำน้ำเขียว อาหารและการให้อาหาร โรคปลาและการป้องกันรักษา ตลอดจนมีการสนับสนุนปัจจัยการผลิตแก่เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ ได้แก่ ลูกพันธุ์ปลา และอาหารปลา

สำหรับการเลือกศึกษาใน อำเภอพร้าว อำเภอสันทรายและอำเภอดอยสะเก็ด ในพื้นที่รับผิดชอบของสำนักงานประมงอำเภอพร้าว เนื่องจากทั้ง 3 อำเภอมีการรวมกลุ่มของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลา เพื่อเข้าร่วมโครงการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงปลา ซึ่งเป็นงานย่อยในโครงการส่งเสริมการเกษตรด้านการประมง ประจำปี 2546 และเข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและเป็นเกษตรกรที่เลี้ยงปลาในบ่อดินแบบพอเพียงเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เจ้าหน้าที่ประมงผู้รับผิดชอบในการอบรมหลักสูตรการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำของทั้ง 3 อำเภอนั้น เป็นเจ้าหน้าที่ประมงผู้รับผิดชอบการอบรมชุดเดียวกัน มีเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาเข้าร่วมโครงการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงปลา ตามรายชื่อที่เข้ารับการอบรมจำนวนทั้งสิ้น 147 ราย

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่ามี ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยทางสังคมอะไรบ้าง ที่มีความสัมพันธ์ต่อการปฏิบัติในการเลี้ยงปลาของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงปลาใน อำเภอพร้าว อำเภอสันทรายและอำเภอดอยสะเก็ด ของจังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของโครงการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงปลา เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการพัฒนาการเลี้ยงปลาของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่หรือใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นแก่หน่วยงานราชการ เอกชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเป็นแนวทางในการนำไปใช้ประกอบในโครงการอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมกับเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาให้มากที่สุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยทางสังคมที่มีความสัมพันธ์ต่อการปฏิบัติในการเลี้ยงปลาของเกษตรกรในอำเภอพร้าว อำเภอสันทรายและอำเภอดอยสะเก็ด ของจังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อทราบถึง ปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนข้อเสนอแนะของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในอำเภอพร้าว อำเภอสันทราย และอำเภอดอยสะเก็ด ของจังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาไว้ประกอบการพัฒนาการเลี้ยงปลาของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่หรือใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นให้แก่ หน่วยงานราชการ เอกชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเป็นแนวทางในการนำไปใช้ประกอบในโครงการอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการเลี้ยงปลาแบบพอเพียงเพื่อบริโภคในครัวเรือน เพื่อปรับปรุงการดำเนินงาน โครงการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงปลาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและก่อให้เกิดประโยชน์กับเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อไป

สมมติฐานของงานวิจัย

ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยทางสังคม มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติในการเลี้ยงปลาของเกษตรกรใน อำเภอพร้าว อำเภอสันทราย และอำเภอดอยสะเก็ดของจังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตในการวิจัย

ขอบเขตในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

ก. ขอบเขตด้านประชากรและพื้นที่ในการวิจัย ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ เกษตรกรผู้เลี้ยงปลาที่เข้าร่วม โครงการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงปลา ประจำปี 2546 ซึ่งได้รับการอบรมหลักสูตรการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสำนักงานประมงอำเภอพร้าว จำนวนทั้งสิ้น 3 อำเภอ ประกอบไปด้วย อำเภอพร้าว จำนวน 100 ราย อำเภอสันทราย จำนวน 20 ราย อำเภอดอยสะเก็ด จำนวน 27 ราย รวม 147 ราย เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลตามรายชื่อของเกษตรกรที่เข้ารับการอบรม แต่เนื่องจากในขณะที่ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น มีเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการฯ ที่ได้เลิกเลี้ยงปลาไปแล้ว จำนวน 14 ราย เสียชีวิต จำนวน 1 คน ส่งผลให้มีเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงปลาที่ยังเลี้ยงปลาอยู่ในปัจจุบันและสามารถทำการเก็บรวบรวมข้อมูลได้มีจำนวนทั้งสิ้น 132 ราย

ข. ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วยตัวแปรอิสระและตัวแปรตามซึ่งตัวแปรที่นำมาศึกษามีดังนี้

1. ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ประกอบด้วย ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยทางสังคม จำนวน 17 ปัจจัย ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้

จากกิจกรรมในภาคการเกษตร ที่มาของบ่อเลี้ยงปลา จำนวนบ่อที่ใช้เลี้ยงปลา ขนาดพื้นที่บ่อเลี้ยงปลา จำนวนปลาที่เลี้ยงในบ่อ ประสบการณ์ในการเลี้ยงปลา ระยะทางจากบ้านถึงบ่อเลี้ยงปลา จำนวนลูกพันธุ์ปลาที่ตายหลังการปล่อยลงเลี้ยง นิสัยการบริโภคปลาของเกษตรกร การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ประมงเรื่องการเลี้ยงปลา การติดต่อกับเพื่อนเกษตรกรเรื่องการเลี้ยงปลา การรับข่าวสารเรื่องการเลี้ยงปลาจากสื่อมวลชน ความรู้ของเกษตรกรผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และทัศนคติของเกษตรกรผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

2. ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ การปฏิบัติในการเลี้ยงปลาของเกษตรกรในอำเภอพร้าว อำเภอสันทราย และอำเภอดอยสะเก็ด ของจังหวัดเชียงใหม่ใน 4 ด้านคือ

- 1) การเตรียมบ่อ
- 2) การทำน้ำเขียว
- 3) อาหารและการให้อาหาร
- 4) โรคและการป้องกันรักษา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ

(Independent Variables)

ตัวแปรตาม

(Dependent Variable)

ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและ
ปัจจัยทางสังคม

1. เพศ
2. อายุ
3. ระดับการศึกษา
4. รายได้จากกิจกรรมในภาคการเกษตร
5. จำนวนบ่อที่ใช้เลี้ยงปลา
6. ขนาดพื้นที่บ่อเลี้ยงปลา
7. จำนวนปลาที่เลี้ยงในบ่อ
8. ประสบการณ์ในการเลี้ยงปลา
9. ที่มาของบ่อเลี้ยงปลา
10. ระยะทางจากบ้านถึงบ่อเลี้ยงปลา
11. จำนวนลูกพันธุ์ปลาที่ตายหลังการปล่อยลงเลี้ยง
12. นิสัยการบริโภคปลาของเกษตรกร
13. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ประมงเรื่องการเลี้ยงปลา
14. การติดต่อกับเพื่อนเกษตรกรเรื่องการเลี้ยงปลา
15. การรับข่าวสารเรื่องการเลี้ยงปลาจากสื่อมวลชน
16. ความรู้ของเกษตรกรผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
17. ทักษะของเกษตรกรผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

การปฏิบัติในการเลี้ยงปลา
ของเกษตรกรด้าน

- การเตรียมบ่อ
- การทำน้ำเขียว
- อาหารและการให้อาหาร
- โรคและการป้องกันรักษา

นิยามศัพท์

1. เกษตรกร หมายถึง เกษตรกรผู้เลี้ยงปลาที่เข้าร่วม โครงการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงปลา ซึ่งได้รับการอบรมหลักสูตรการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ใน อำเภอพร้าว อำเภอสันทราย และอำเภอคอยสะเก็ด อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของสำนักงานประมงอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่
2. เพศ หมายถึง เพศของเกษตรกรตามรายชื่อของผู้เข้าร่วม โครงการฯ ขณะทำการวิจัย
3. อายุ หมายถึง อายุเต็มของเกษตรกรผู้เข้าร่วม โครงการ นับเป็นจำนวนปี
4. ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาขั้นสูงสุดของเกษตรกรผู้เข้าร่วม โครงการที่ได้รับการศึกษาจากสถาบันการศึกษา
5. รายได้จากกิจกรรมในภาคการเกษตร หมายถึง รายได้ที่ได้รับจากกิจกรรมภายในภาคการเกษตรของครอบครัวเกษตรกร เช่น ทำนา ทำสวน ทำไร่ ไร่ข้าง ค้าขาย เป็นต้น ในรอบหนึ่งปีที่ผ่านมา คิดเป็นกำไรจำนวนบาท
6. จำนวนบ่อที่ใช้เลี้ยงปลา หมายถึง จำนวนบ่อเลี้ยงปลาที่เกษตรกรผู้เข้าร่วม โครงการใช้ในการเลี้ยงปลาทั้งหมดในปัจจุบัน นับเป็นจำนวนบ่อ
7. ขนาดพื้นที่บ่อเลี้ยงปลา หมายถึง ขนาดพื้นที่บ่อเลี้ยงปลาที่เกษตรกรผู้เข้าร่วม โครงการใช้ในการเลี้ยงปลา วัดเป็นงาน
8. จำนวนปลาที่เลี้ยงในบ่อ หมายถึง จำนวนปลาที่เกษตรกรเลี้ยงอยู่ในบ่อทั้งหมดในปัจจุบัน นับจำนวนเป็นตัว
9. ประสบการณ์ในการเลี้ยงปลา หมายถึง ประสบการณ์เกี่ยวกับการเลี้ยงปลาของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ นับเป็นจำนวนปี
10. ที่มาของบ่อเลี้ยงปลา หมายถึง ที่มาของบ่อที่เกษตรกรใช้ในการเลี้ยงปลาว่าเป็นบ่อที่เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการฯ ลงทุนขุดเอง หรือเป็นบ่อที่ได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนจากรัฐบาล และบ่อที่ได้มาจากแหล่งอื่นๆ
11. ระยะทางจากบ้านถึงบ่อเลี้ยงปลา หมายถึง ระยะทางจากที่อยู่อาศัยไปจนถึงบ่อเลี้ยงปลาของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ วัดระยะทางเป็นเมตร
12. จำนวนลูกพันธุ์ปลาที่ตายหลังการปล่อยลงเลี้ยง หมายถึง จำนวนลูกพันธุ์ปลาจากโครงการฯ ที่ตายหลังการปล่อยลงเลี้ยงในบ่อภายในสัปดาห์แรกที่เลี้ยง คิดเป็นเปอร์เซ็นต์
13. นิสัยการบริโภคปลาของเกษตรกร หมายถึง ความบ่อยในการบริโภคอาหารประเภทปลาน้ำจืดของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการในรอบ 1 เดือนที่ผ่านมา นับเป็นจำนวนครั้ง

14. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ประมงเรื่องการเลี้ยงปลา หมายถึง การติดต่อ หรือการได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจาก เจ้าหน้าที่ประมง เจ้าพนักงานประมง นักวิชาการประมง เป็นต้น แก่เกษตรกร นับเป็นจำนวนครั้งในรอบหนึ่งปีที่ผ่านมา

15. การติดต่อกับเพื่อนเกษตรกรเรื่องการเลี้ยงปลา หมายถึง การติดต่อ พบปะ พูดคุยเกี่ยวกับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำระหว่างเกษตรกรด้วยกันเองที่เข้าร่วม โครงการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงปลา นับเป็นจำนวนครั้งในรอบหนึ่งปีที่ผ่านมา

16. การรับข่าวสารเรื่องการเลี้ยงปลาจากสื่อมวลชน หมายถึง การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการเลี้ยงปลาจากสื่อมวลชนของเกษตรกรผู้เข้าร่วม โครงการฯ จากสื่อแหล่งต่างๆ เช่น จากวิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น นับเป็นจำนวนครั้งในรอบหนึ่งปีที่ผ่านมา

17. ความรู้ของเกษตรกรผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ หมายถึง การรับรู้ การเข้าใจและการแยกแยะวิเคราะห์ได้ ด้านการเตรียมบ่อ การทำน้ำเขียว อาหารและการให้อาหาร โรคปลาและการป้องกันรักษา ในการเลี้ยงปลาของเกษตรกรผู้เข้าร่วม โครงการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงปลา

18. ทักษะของเกษตรกรผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ หมายถึง การตอบสนองตามการรับรู้ เข้าใจและการแยกแยะวิเคราะห์ได้ในด้านการเตรียมบ่อ การทำน้ำเขียว อาหารและการให้อาหาร โรคปลาและการป้องกันรักษา ในการเลี้ยงปลาของเกษตรกรผู้เข้าร่วม โครงการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงปลา

19. การปฏิบัติในการเลี้ยงปลาของเกษตรกร หมายถึง การปฏิบัติในด้าน การเตรียมบ่อ การทำน้ำเขียว อาหารและการให้อาหาร โรคปลาและการป้องกันรักษา ในการเลี้ยงปลาของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงปลา